

ПРИКАЗ

УДК: 821.163.41.09 Томић С.(049.32)

821.163.41-055.2:929"18/19"(049.32)

82:305-055.2(049.32)

Јелена З. Стефановић*

Гимназија „Креативно перо“, Београд

**ПОБУНА У ИМЕ БУДУЋНОСТИ: ЗАБОРАВЉЕНИ
КУЛТУРНИ КАПИТАЛ**

***ДОПРИНОСИ НЕПОЗНАТЕ ЕЛИТЕ: МОГУЋНОСТИ
САСВИМ ДРУГАЧИЈЕ БУДУЋНОСТИ / СВЕТЛАНА
ТОМИЋ. – БЕОГРАД: АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ,
ФАКУЛТЕТ ЗА СТРАНЕ ЈЕЗИКЕ, 2016***

После својеврсног изазова упућеног академској заједници студијом *Реализам и стварност: нова тумачења прозе српског реализма из родне перспективе* (2014), у којој нуди феминистичка читања канонских дела српске књижевности, указујући притом и на поједине заборављене ауторке, Светлана Томић у новој књизи *Доприноси непознате елите: могућности сасвим другачије будућности* сабира своја гинокритичка истраживања истог књижевног периода. Њена намера је да укаже на постојање мало познате женске интелектуалне елите у другој половини 19. века и да ода признања тим заборављеним женама за њихов допринос српској култури, исправљајући неправду која им је нанета. Ауторка истовремено реafirмише дела културних радница које су стварале у овом периоду, посебно књижевница, како би утицала на ревизију канона српске

* jelstef@gmail.com

књижевности, и раскринкава дискриминаторске дискурсе и праксе представника академске норме, уз осветљавање ширег културног и друштвеног контекста.

Студија *Доприноси непознате елите: могућности сасвим другачије будућности* садржи увод, пет поглавља са укупно тринаест радова, различите занимљиве прилоге, као што су писма и одломци из текстова појединих ауторки, њихове фотографије, три илустрације Уроша Предића за збирку Данице Телечки Бандић *Тера баба козлиће*, изузетно богат списак цитиране литературе, рецензије др Слободанке Пековић са Института за књижевност и уметност у Београду и професорке др Биљане Дојчиновић Нешић са Филолошког факултета Универзитета у Београду и белешку о ауторки студије др Светлани Томић.

У прегледном, информативном и заокруженом уводу ауторка јасно износи своју намеру да овом књигом допринесе *темељном демонтажу* постојећег знања о српској књижевности и култури друге половине 19. века. У складу са тим, њен методолошки оквир је интердисциплинаран и чине га нови историцизам, феминистичка критика и критичка педагогија. Ауторка детаљније представља садржај сваког поглавља, истичући начин рада и кључне резултате, а сврха целе књиге је да подстакне критичност читалаца/тељки према академским ауторитетима.

Прво поглавље чине три рада у којима се ауторка бави теоријским разматрањима о начину формирања књижевног канона. Говорећи о сукобу између културног канона и културног капитала, ауторка указује на погубно дејство, како га назива, *примитивног* патријархалног обрасца у тумачењу и вредновању књижевних дела. Наводећи да је механизам редукције канона, када је реч о књижевницама, универзални феномен, она као пример „изгубљене српске историје“ издваја *Српкињу* (библиографски лексикон истакнутих жена у јужнословенској регији из 1913), али и неукључивање књиге *Гласови у сенци* Силије Хоксворт (прва историја српске књижевности коју су стварале жене објављена на енглеском језику 2000) у обавезну литературу студијских програма српске књижевности. Најважнији део овог поглавља односи се на откривање различитих стратегија искључивања књижевница друге половине 19. века из историје српске књижевности, почевши од Јована Скерлића, преко Јована Деретића, Душана Иванића, Предрага Палавестре, па све до најновијег кратког прегледа историје српске књижевности објављеног на енглеском језику, који, поред већ поменутих Иванића и Палавестре, потписују још Снежана Самарџија, Љиљана Јухас Георгијевска и Михајло Пантић. Светлана Томић показује да негативне оцене књижевница и њихово одсуство из канона није пратила одговарајућа аргументација, да је и онај мали број њих чија су имена најчешће само поменута у историјама књижевности неадекватно представљен, нпр.

наглашава се њихов физички изглед или брачни статус, такође, истиче да је језик анализе сексистички, да се изостављају подаци о јавним успесима књижевница, не наводе се сва њихова објављена дела и изостављају се преводи на стране језике. Сви ови механизми видљиви су у наставку књиге у радовима који се односе на поједине књижевнице.

Кроз три рада у другом поглављу Светлана Томић проширује своје поље проучавања са белетристике на документаристику. Најпре показује да мемоари Наталије Обреновић, Савке Суботић, Станке Глишићеве и Паулине Лебл Албала имају и историјску и естетску вредност те да су „обликовани као добри, стилизовани и интересантни романи“, за разлику од мемоара Милана Ђ. Милићевића, Владана Ђорђевића и Јована Жујовића, „који су затрпани небитним детаљима и сувопарним извештавањем“. Мемоаре поменутих ауторки, Светлана Томић види као њихову потребу да изнесу своју истину и као „посебну психолошку драму исповести“. Такође, Светлана Томић показује да су, поред мемоаристкиња, значајан допринос српској култури дале преводитељке чију активност је реконструисала истраживши 20 томова *Српске библиографије*, установивши да је међу онима који су се бавили превођењем у периоду 1868–1900. било 24 жене које су превеле 28 књига, највише са немачког и руског језика. Ово поглавље затвара се радом о преписци Милице Јанковић са њеним сарајевским издавачем Исидором Ђурђевићем, која помаже да се стекне потпунији увид у личност и рад ове ауторке.

Сва четири рада трећег поглавља односе се на истакнуте жене друге половине 19. века – краљицу Наталију Обреновић, глумицу и књижевницу Милку Гргурову, учитељицу и прву српску модерну прозаисткињу Драги Гавриловић и ауторку књижевних дела за децу Даницу Телечки Бандић. Светлана Томић не говори само о значају књижевног рада краљице Наталије, која је писала приче, мемоаре и афоризме, већ о њеном великом доприносу српској култури кроз подршку образовању девојака, помагање болесним и сиромашним ученицама, али и првим глумицама, лекаркама и учитељицама, оснивање Женског удружење за националну домаћу радиност. Посебно се истиче њена политичка делатност и хуманитарне активности које је организовала за време рата. Светлана Томић указује на разлику у представљању краљице Наталије у радовима српских историчара и историчарки, док су је историчари представљали у негативном светлу, само као супругу Милана Обреновића и у вези са „Висбаденским скандалом“, историчарке указују на њену систематску подршку јачању позиција жена и, наводећи појединости из њеног живота и рада, обликују слику краљице Наталије као „одлучне, храбре, достојанствене и одане народу“.

Анализирајући приче Милке Гргурове у контексту српског реализма, ауторка показује да су, иако се у њима могу пронаћи неке слабости карактеристичне за српску причу 19. века, оне веома значајне за историју српске књижевности због нових тема и ликова, вештих дијалога и полемика, хумора и хуманих порука и посебно због превазилажења стереотипних оквира у представљању жена, Рома и особама са инвалидитетом.

У есеју о Драги Гавриловић наглашава се неопходност увођења родне перспективе у проучавање историје књижевности. Ауторка показује како су поједине истраживачице некритички репродуковале ставове институционалних ауторитета о прози Драге Гавриловић, као и да их је занемаривање категорије рода одвело ка проучавању маргиналних проблема. За разумевање животне судбине и књижевног опуса прве српске романистијерке непходан је осврт на односе моћи у тадашњем друштву. Ауторка истиче феминистички набој прозе Драге Гавриловић, њен протест против ограничених улога које патријархално друштво намењује жени, као и критику представа о женама у прози српских реалиста. Посебан квалитет прозе Драге Гавриловић, по мишљењу ауторке, лежи у креирању новог типа јунакиње интелектуалке, али и у тематском и идејном слоју дела будући да Драга Гавриловић охрабрује еманципацију младих жена, износи проблем сексуалног узнемиравања, сматра да се женска права не могу остварити без подршке мушкараца, убедљиво представља услове живота, детаљно описује лоше материјалне услове неударних учитељица, представља најважније поруке кроз исповести жена. „Структура њених романа је много сложенија него дела њених савременика или писаца који долазе после ње.“ Мада у њеним приповеткама наилази и на неке мањкавости, као што је нпр. превише елаборирања или недовољно поткрепљена мотивација, Светлана Томић истиче да се проза канонизованих писаца српског реализма чини „ретроградном“ у односу на прозу Драге Гавриловић када је реч о перцепцији женских ликова и родних питања, жестоко полемичујући са вредносним судом Душана Иванића да проза Драге Гавриловић може бити занимљива само у оквиру историје српске женске прозе и да је она писац који има маргиналну вредност.

Случај Данице Телечки Бандић показује да чак ни заједнички рад са афирмисаним мушким уметником није утицао да дело ауторке на падне у заборав. Бавећи се феноменом интермедијалности, у књизи за децу *Тера баба козлиће* Светлана Томић анализира однос текста Данице Телечки Бандић, својевремено сматране *чика Јовом у прози*, и једанаест илустрација чувеног сликара Уроша Предића, указујући на „испреплетану моћ текста и слике“.

Два текста у четвртном поглављу говоре о путописима Јелене Димитријевић, које Светлана Томић сматра значајнијим од путописа Милоша

Црњанског, Растка Петровића, Исидоре Секулић и Јована Дучића у којима се ауторка противи шовинистичком омаловажавању различитих култура, успевајући да превазиђе стереотипне представе о Другом. У првом се истиче њихова изузетна уметничка снага и критицију Јован Скерлић, Јован Деретић, Предраг Палавестра, Мирослав Пантић, који су то оспоравали, а у другом се Јелена Димитријевић пореди са Драгом Гавриловић и издвајају се феминистички аспекти њених путописа, као што су: постављање жена у центар прозе, одбацивање конвенционалних женских улога, креирање нових женских идентитета, аргументована критика патријархалне идеологије, став да утицајне жене неће подржати еманципацију, испитивање положаја жена у свету, искрена љубав и поштовање према женама.

Ово поглавље затвара рад *Жене које су себи подигле споменик* у коме се детаљно представља садржај књиге *Српкиња: њезин живот и рад, њезин културни развитак и њезина народна умјетност до данас*, поводом репринт издања које је Светлана Томић иницирала на стогодишњицу првог издања.

Прилози као допуна, додаток и дар чине пето поглавље у коме су штампани одломци из поменутих мемоара, писма и записи појединих ауторки, као и списак преводитељки како би се што верније реконструисала слика прошлости.

Поред теоријске утемељености, студију *Доприноси непознате елите* карактерише минуциозно познавање текстова заборављених ауторки и текстова њихових познатијих колега, као и мноштво примера за тврдње које се наводе. Светлана Томић не само да обликује ново знање о женској културној елити друге половине 19. века, већ успоставља континуитет у проучавању ове области стално истичући допринос различитих истраживачица и истраживача и указујући на могуће правце даљих истраживања.

Књига Светлане Томић покреће питање одговорности у вези са искључивањем жена из историје српске културе – она показује да се, уместо нових тумачења која би довела до превредновања канона, некритички преписују превазиђене оцене појединих књижевних ауторитета. Због свог полемичког тона и обиља нових информација, а захваљујући приступачном језику, она може бити занимљива широј читалачкој публици. Међутим, веома је важно да ова студија постане обавезан универзитетски уџбеник јер афирмише критичко мишљење, уводи родну перспективу у проучавање књижевности и значајно проширује знање о српском реализму. Као што је већ у самом наслову нагавештено, однос према прошлости објашњава нашу садашњост и обликује будућност.

Датум пријема: 19.3.2018.

Датум исправки: /

Датум одобрења: 10.9.2018.